

Dragomanen

Årsskrift utgiven av
Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul &
Föreningen Svenska Istanbulinstitutets Vänner
17/2015

Sidenvägsstudier och internationella nätverk vid SFII

BIRGIT SCHLYTER OCH AZIZE GÜNEŞ

SFII, Istanbul*

Den historiska Sidenvägen var ett nät av färdvägar som i mer än tusen år förmedlade handelsvaror och kulturföreteelser mellan Europa och Fjärran Östern. Under den europeiska imperialismens tidevarv på 1800- och 1900-talen väcktes västvärldens politiska intresse för det inre av Asien. Den kunskap man hade att tillgå grundades i stor utsträckning på berättelser och fysiska föremål från de upptäcktsresor utefter Sidenvägen som gjordes då.

De rika svenska Centralasiensamlingarna efter Sven Hedin (1865–1952) och Gunnar Jarring (1907–2002) är ett unikt svenskt kulturarv som alltiämt väcker intresse inte bara på hemmaplan utan över hela världen, inom olika områden för forskning och kulturhistorisk bildningsverksamhet. SFII har numera del i detta kulturarv, sedan Vitterhetsakademien i en donation till institutet 2012 överlät flera tusen böcker och särtryck från Jarrings privata bibliotek som varit i akademiens ägo ett tiotal år efter dennes bortgång.

Sedan en tid medverkar institutet i ett digitaliseringsprojekt tillsammans med Sven Hedins Stiftelse och Etnografiska Museet i Stockholm, vilka förvaltar huvudparten av det enorma material som samlades in under fyra Hedinexpeditioner till Centralasien mellan åren 1893 och 1935. Syftet är att

* Birgit Schlyter, SFII:s direktör 2012-2014, är professor vid Stockholms universitet samt forskningsledare för Sidenvägsstudier till Gunnar Jarrings minne vid SFII och för nätverket MIKS (se nedan). Azize Güneş är masterstudent vid Lunds universitet och forskningsassistent.

skapa elektroniska databaser, där material från samlingarna blir sökbart och tillgängligt *online*. Tack vare ett initialt s.k. infrastrukturellt stöd från Riksbankens Jubileumsfond samt generösa bidrag från Vitterhetsakademien och fonder knutna till Hedinstiftelsen och Vetenskapsakademien har arbetet kunnat planeras i stor skala och en grund har lagts för fortsatt digitalisering och publicering på webben.

Inom ramen för nämnda projekt hölls ett Sidenvägssymposium på institutet den 11–14 oktober 2014 under rubriken ”Cultural Treasures from the Silk Road in Swedish Archives”. Vid den första kvällens samkväm i Dragomanhuset med specialinbjudna symposiedeltagare från turkiska och andra internationella digitaliseringsprojekt förevisades institutetsbibliotekets Jarringsamling och den specialapparatur som införskaffats för digitaliseringsarbetet. Gästerna fick följa ett exempel på proceduren där ett tryck avfotograferas och redigeras till en pdf-fil, vilken sedan läggs in som en särskild post i den webbaserade databasen tillsammans med bibliografiska och korsrefererande data.

Morgonen därpå startade ett tredagersprogram med presentationer dels av resultat från det svenska digitaliseringsprojektet och forskning som vuxit fram ur det, dels av andra projekt för bearbetning av lingvistiska och andra kulturskatter från det östra Sidenvägssystemet. De ämnen som behandlades var t.ex. den första uighuriska grammatiken på svenska av missionären Magnus Bäcklund, den turkestanska manuskriptjakten, östturkiskt språkmaterial i Mannerheims samlingar, den svensk-mongoliska missionen och japansk närvaro på Sidenvägen med bl.a. Otani-expeditionerna. En rad informationsteknologiska frågor diskuterades, likaså förhållandet mellan infrastrukturella lösningar och forskningsarbete.

En av de deltagande parterna vid SFII:s Sidenvägssymposium var det världsomspännande digitaliseringsnätverket *International Dunhuang Project* (IDP), som det svenska Hedin- och Jarringprojektet samarbetar med alltsedan starten. För IDP-chefen, Dr Susan Whitfield från British Library, var det ett gyllene tillfälle att både träffa gamla IDP-anslutna kolleger och göra nya bekantskaper bland turkiska forskare. SFII blev här den mötesplats institutet har så goda möjligheter att vara.

Whitfield var ombedd att i anslutning till symposiet hålla 2014 års Gunnar Jarringföreläsning, vilken för första gången någonsin skulle äga rum i Istanbul.

Därmed fick hon också möjlighet att inför en bredare publik berätta om uppbyggnaden av IDP-nätverket och dess strävan att koordinera databaser över arkeologiskt Sidenvägs-material, som under 1900-talet spreds till museer och arkiv världen över.

Vid Sidenvägssymposiet aktualiserades en tidigare anhållan från Whitfields sida hos SFII:s direktör om att få sammankalla nästa internationella IDP-möte på det svenska forskningsinstitutet. Ett halvår senare, den 23-25 april 2015, gick det mötet av stapeln med deltagare från SFII, Sven Hedins Stiftelse, Sveriges Museer för Världskultur, British Library, Bibliothèque nationale de France, Berlin-Brandenburg Academy of Sciences and Humanities, National Library of China, Dunhuang Academy, Göttingen Academy of Sciences and Humanities och Institute of Oriental Manuscripts, S:t Petersburg, samt inbjudna turkiska gäster från Mimar Sinan University, Boğaziçi University, Kocaeli University, Yıldız Technical University och İstanbul University.

Representanter från partnerinstitutioner vid IDP Business Meeting 2015, som hölls på Istanbulinstitutet den 23-25 april. Foto: Susanne Olsson.

Visningen av SFII:s Jarringsamling och det digitaliseringsarbete som bedrivs på institutet imponerade på gästerna även den här gången. Från de turkiska universiteten förhörde man sig om möjligheten för deras egna studenter och forskare att konsultera samlingen. Det kinesiska Dunhuang Academy visade sin uppskattning i form av en praktfull bokgåva till Jarringsamlingen, *Dunhuang: Untold Tales – Untold Riches*.

Att åskådliggöra den forna Sidenvägen över en digital plattform innebär stora möjligheter för studier i konstruktionen av västerländsk kunskap om Asien generellt och om Centralasien mer specifikt. Dagens teknologi kan förenkla datainsamling och skapa en unik förståelse för historiska kontexter.

Inom det forskningsprogram som nu fortsätter vid SFII under namnet *Sidenvägsstudier till Gunnar Jarrings minne* bedrivs vid sidan av digitaliseringsarbetet tre större bokprojekt som alla anknyter till den tidigare svenska närvaron i Östturkestan, Xinjiang, och den vetenskapliga produktion denna har givit upphov till.

Internationellt nätverksmöte den 4-5 maj 2015 om kommunikation, sociala medier och Gezi-protesterna i Turkiet

Nätverket MIKS bildades våren 2013 med en ledningsgrupp bestående av forskare från fyra olika nordiska institutioner – SFII, Malmö högskola, Roskilde universitetscentrum och Danish Institute for International Studies. Idén bakom det program som sattes upp var att skapa ett forum för humanistiska och samhällsvetenskapliga studier i frågor rörande migration, identitet, kommunikation och säkerhet – därav akronymen MIKS (eng. MICS). Geografiskt inriktades programmet på Turkiet, Ryssland och deras närområden i Eurasien med SFII i Istanbul som en självklar bas för mötes- och forskningsverksamheten. Ledningsgruppen ville särskilt verka för att unga forskare i början av sina karriärer skulle uppmuntras att engagera sig i nätverket. Med ett anslag från Riksbankens Jubileumsfond planerade de ansvariga forskarna att under två år (2014–2015) hålla fyra workshops – en för vart och ett av de teman som utgör nätverkets huvudfrågor.

Redan innan den egna programverksamheten hade startat, fick MIKS-ledningen och SFII kontakt med forskare vid Boğaziçi-universitetet i Istanbul och samorganiserade med dem en internationell konferens i januari 2014 om migration från Centralasien till Ryssland och Turkiet. Denna följdes sedan upp under hösten samma år av en workshop inom MIKS på temat arbetskraftsmigration. Det mötet ägde rum i Malmö med inbjudna talare från ett 10-tal länder i Europa och Asien. Identitet med fokus på nationell identitet och transnationalism i Eurasien var ämnet för en annan sammankomst under det första programåret.

Den tredje av MIKS-nätverkets fyra workshops hölls den 4-5 maj 2015 vid SFII/Istanbul – denna gång om sociala mediers potential som medel för masskommunikation och massmobilisering med Gezi-händelserna sommaren 2013 som konkret exempel. De turkiska nyhetskanalernas långsamhet och i vissa lägen till och med underlåtenhet att förmedla nyheter om händelserna ledde till minskat förtroende för traditionell journalistik och en kraftigt ökad användning av sociala medier i Turkiet.

Gezi-demonstrationerna började med en grupp miljöaktivister som ockuperade Geziparken intill Taksimtorget i Istanbul för att stoppa nedsågningen av träd inför kommande byggprojekt. Polisens våldsamma reaktioner med tårgas och vattenkanoner mot demonstranterna väckte uppmärksamhet världen över inte minst tack vare den snabba informationsspridningen via sociala medier. I Turkiet spred sig protesterna till andra delar av landet och övergick snart från att gälla en miljöfråga till att rikta sig mot regeringspartiet AKP och dess ledare, dåvarande premiärministern och nu presidenten Recep Tayyip Erdoğan, som å sin sida inte visade minsta förståelse för demonstranterna utan i stället försökte kriminalisera och omyndigförklara dem.

Gezi har blivit ett begrepp både med tanke på det avtryck protesterna har lämnat i Turkiet och med avseende på den nya typ av massrörelse som dessa protester gav upphov till. Demonstrationerna var yttringar som styrdes av annat än partipolitiska agendor men som genom sin obundenhet blev politiska handlingar av ett nytt, jordnära slag.

Workshopprogrammet var öppet för diskussioner av båda dessa aspekter. Många olika ämnen var företrädna bland talare och andra deltagare, t.ex.

historia, journalistik, antropologi, mänskliga rättigheter, freds- och konfliktforskning, juridik och lingvistik. Stort utrymme ägnades åt de handlingsstrategier och den retorik som utvecklades såväl från myndighetshåll som på demonstranternas sida med alienation och polarisering som följd (betoning av den ”andre”, som blir något hotfullt och som måste bekämpas). Hur en sådan polarisering av det turkiska samhället skulle kunna karaktäriseras i icke-politiska termer och hur den kunde sägas förhålla sig till dikotomin religiös-sekulär var å andra sidan en fråga som workshopdeltagarna inte ansåg sig kunna ge något definitivt svar på.

Effekterna av Gezi-händelserna i Turkiet är i vissa fall mycket tydliga, i andra fall inte alls så greppbara. Inskränkningar i internetanvändning och rätten att samlas på offentliga platser har gjorts, och ingripanden mot personer som påstås ha förolämpat den turkiska staten och regeringen ser ut att öka. Massavskedanden och ommöbleringen inom den statliga sektorn har antagit stora proportioner. Erdoğan fortsätter att rikta skoningslös kritik mot Gezi-anhängarna i en uppenbar strävan att förringa deras roll som medvetna, seriösa medborgare och få dem att framstå som aningslösa redskap i händerna på dolda aktörer och därmed en fara för den turkiska nationen.

Gezi har också haft effekter av ett annat slag som kan ha betydelse för framtiden. Samlingen i och kring Geziparken var spontana, fredliga och glada yttringar och den gav de medverkande insikten om att de tillsammans – trots all heterogenitet – kunde bilda en stark kraft; ett förtroende skapades mellan sociala och politiska grupper som tidigare inte haft någon anledning att samlas på en och samma plats kring något som de trots alla olikheter hade gemensamt. Det är speciellt den här frågan som har väckt internationellt analytikerintresse – hur en central allmänmänsklig fråga i vår nutida digitaliserade värld kan starta en politiskt oorganiserad rörelse som sedan får högsta politiska dignitet.

MIKS-nätverkets huvudämnen – migration, identitet, kommunikation och säkerhet – berör frågor som överlappar och är starkt interfolierade med varandra. Gezi-demonstrationerna kan beskrivas som en gräsrotsrörelse. På den nivån är mänsklig säkerhet och trygghet en central angelägenhet. Alla de frågor som inte hann få svar under MIKS-mötet om kommunikation tar vi med oss till vår fjärde workshop i Köpenhamn hösten 2015.